

Glukokortikoid Kullanımına Bağlı Adrenal Yetersizlik

Dr.R.Selvinaz Erol
S.B./ŐiŐli Hamidiye Etfal E.A.H
Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları Kliniği

Glukokortikoid (GK) Kullanımına Bağlı Adrenal Yetersizlik-Giriş

- Glukokortikoidler (GK), yerine koyma tedavisi dışında, anti-inflamatuvar ve immunsupresif etkilerinden dolayı yaygın olarak kullanılmaktadır.
- GK'lerin klinik kullanımı % 0.5-3
- Potansiyel olarak hayati tehlikesi olan adrenal krize yol açabileceği için ADRENAL YETERSİZLİK GK kullanımına bağlı gelişen en tehlikeli yan etki olarak karşımıza çıkmaktadır.
- GK kullanan hastaların ~%50'sinde adrenal yetersizlik görüldüğü ancak \leq %1'inde adrenal yetersizlik açısından tetkik edildiği gösterilmiş.
- Vakaların ~%70'inin akut olarak hastaneye başvuru sırasında tanı aldığı tespit edilmiş.

GK'lerin Terapötik Kullanım Alanları

Endokrin: Replasman tedavisi (Addison Hastalığı, hipofizer hastalıklar, konjenital adrenal hiperplazi), Graves orbitopatisi

Deri: Dermatit, pemfigus

Hematoloji: Lösemi, lenfoma, hemolitik anemi, idiyopatik trombositopenik purpura

Gastrointestinal: İnflamatuvar bağırsak hastalıkları (Ülseratif kolit ve Crohn Hastalığı)

Karaciğer: Kronik aktif hepatit, transplantasyon

Renal: Nefrotik sendrom, vaskülit, transplantasyon,

Santral sinir sistemi: İntrakranyal ödem, artmış kafa içi basıncı

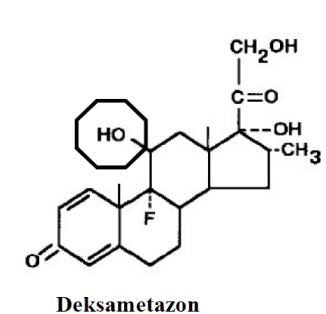
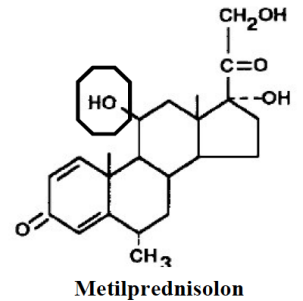
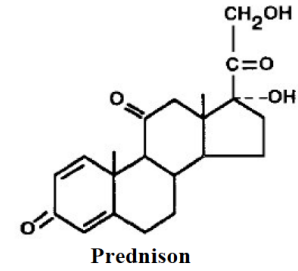
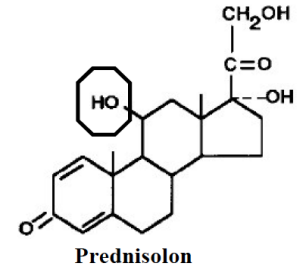
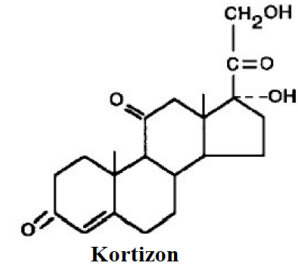
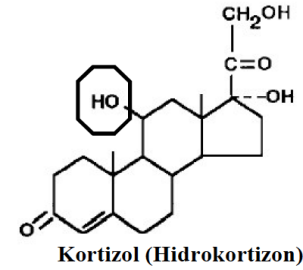
Solunum sistemi: Anjioödem, anafilaksi, astma, sarkoidoz, tüberküloz, obstruktif akciğer hastalıkları

Romatoloji: Sistemik lupus eritematosus, temporal arterit, romatoid artrit

Kas Hastalıkları: Polimiyalji romatika, myastenia graves

GK'lerin Yapısı

- Kortizol (Hidrokokortizon) dolaşımda bulunan temel glukokortikoidtir.
- Bir GK'nin etkinliğini göstermesi için ana steroid halkasının 11. karbonunda hidroksil (OH) gurubu bulundurması gerekmektedir.
- Kortizon ve prednizon 11-keto bileşiklerdir ve aktifleşmeleri için karaciğerde 11-hidroksil formları olan kortizol ve prednizolona dönüşmeleri gerekmektedir.

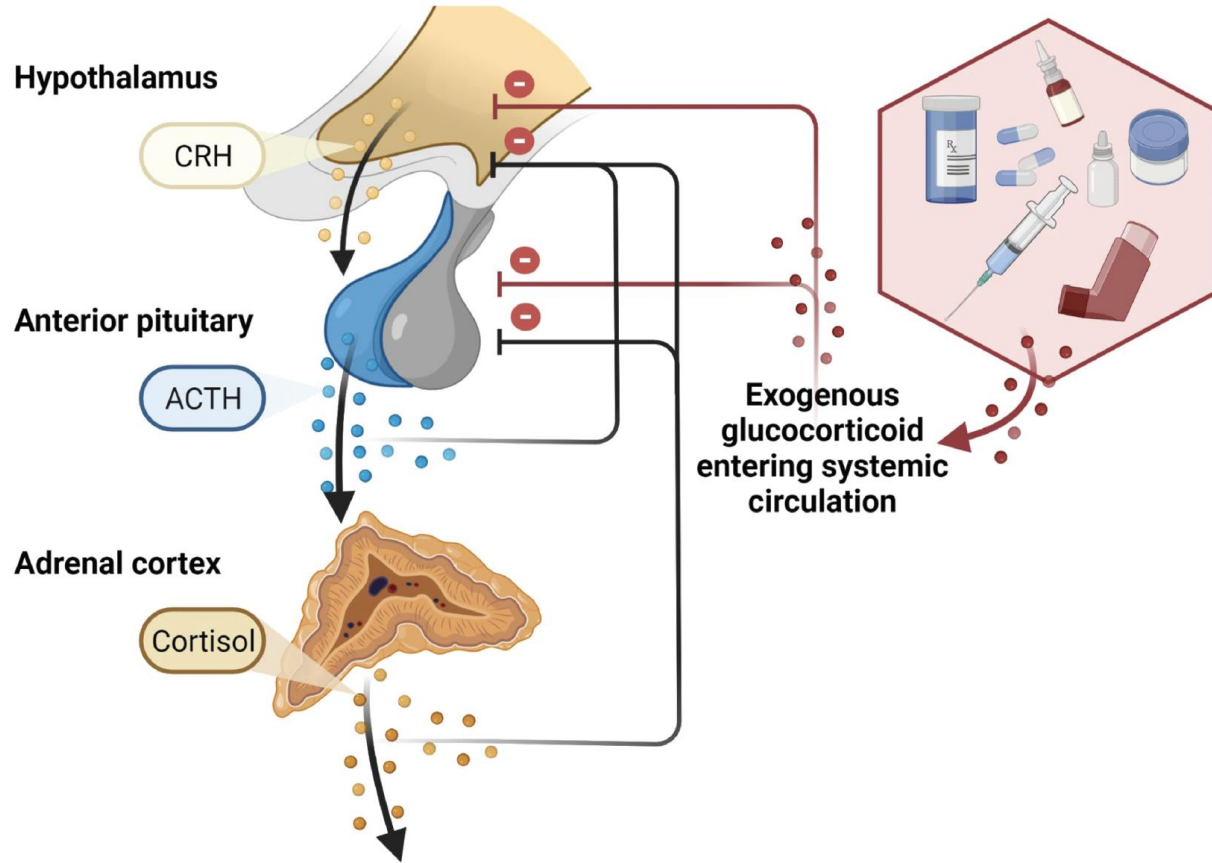

Glukokortikoidlerin etki gücü ve etki süresine göre sınıflandırılması ve eş değer dozları

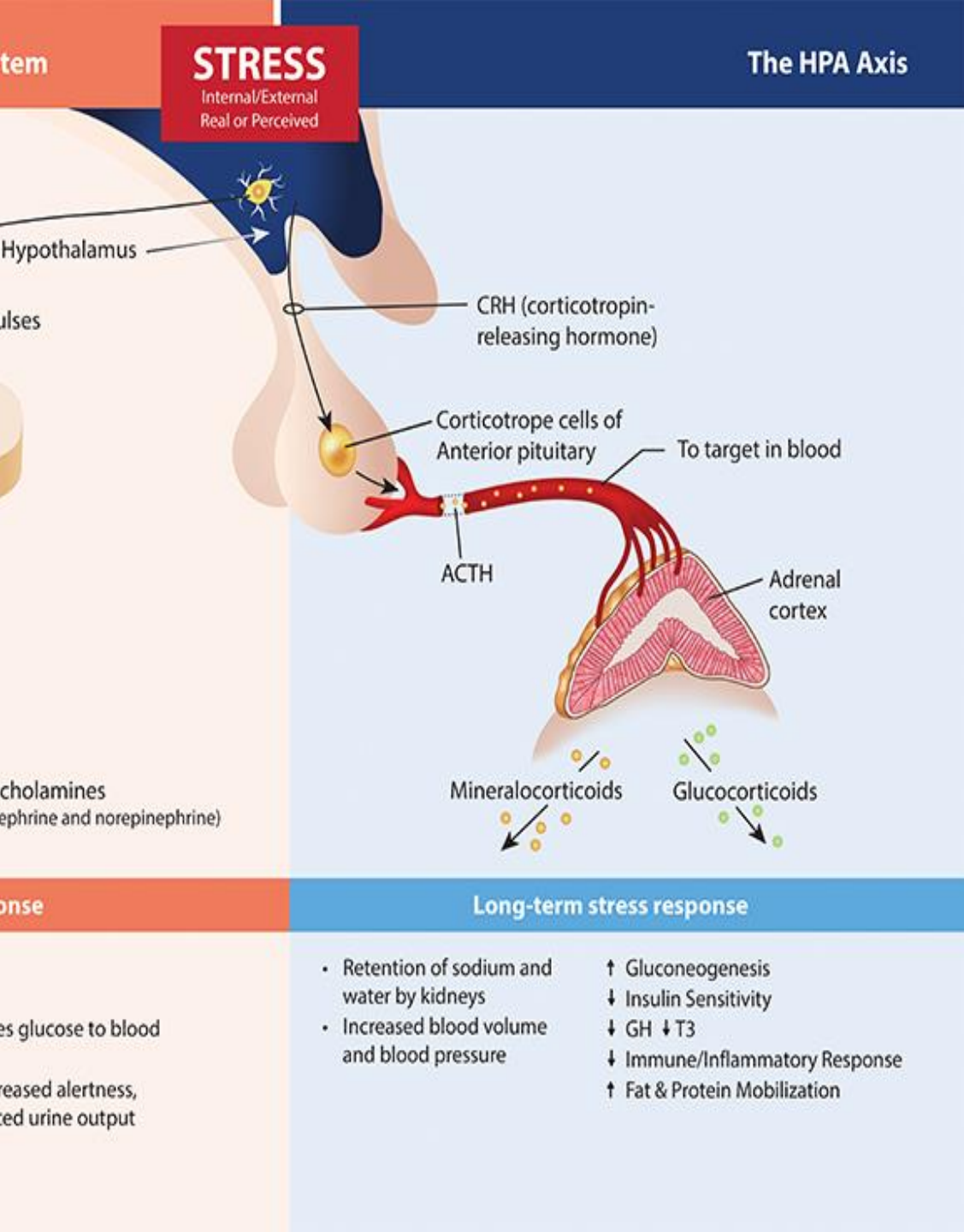
Glukortikoidler	Denk gelen fizyolojik dozları (mg/day)	Etki süresi (saat)	Antiinflamatuvar Aktivite (Hidrokortizona eş değer)
Kısa etkili			
Hidrokortizon (kortizol)	20	8-12	1
Orta Etkili			
Prednison/Prednisolon	5	12-36	4
Metilprednizolon	4	12-36	5
Triamsinolone	4	12-36	5
Uzun etkili			
Dexametazon	0.75	36-72	30
Betametazon	0.6	36-72	30

Hipotalamo-Hipofizer-Adrenal (HHA) Aks

HHA Aks

- Önce stres faktörlerine adrenal cevap azalır buna bazal kortizol seviyesinde azalma ya eşlik eder ya da sonradan oluşur.
- Yetersiz ACTH salgılanması (4-6 hafta süre ile) adrenal kortekste (zona fassikülata ve retikularisde) atrofi ve kortizol sekresyonunda azalmaya
- Sonuç olarak da minerolokortikoid fonksiyonunun korunduğu santral adrenal yetersizlik meydana gelir.

Normal koşullar altında endojen kortizol üretim hızı yaklaşık olarak 10 mg/gün

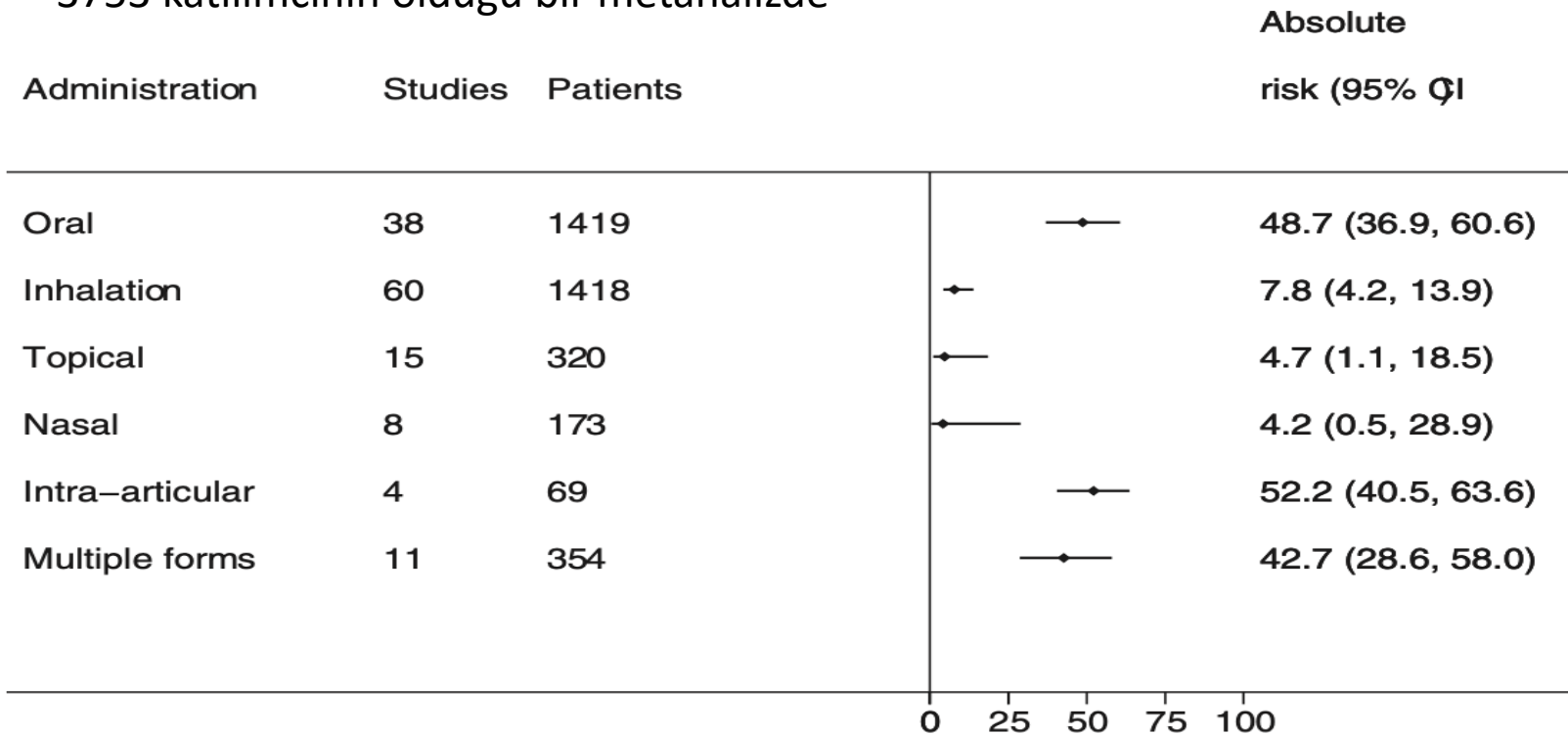
- Ani fizyolojik ve mental stres (travma, yanık, majör cerrahi, hipoglisemi, yüksek ateş, düşük KB, aşırı egzersiz veya soğuk maruziyeti) HHA aksını aktive eder; ACTH ve kortizol düzeyleri arttırır
- Strese normal bir yanıtta kortizol 18-20 μg /dl'ye;
- Orta düzey stres ile 30-45 μg /dl
- Ciddi stres ile 260 μg /dl ye kadar artabilir.
- Stres ortadan kalktıktan yaklaşık 24-48 saat sonra kortizol düzeyleri normale döner

Tedavi olarak ≥ 5 mg prednisolon ve eş değeri alan hastalar, adrenal bezlerin sentezlendiği günlük kortizol düzeyini karşılamakla birlikte, stres durumlarında artmış kortizol ihtiyacını karşılamayabilir.

Adrenal Insufficiency in Corticosteroids Use: Systematic Review and Meta-Analysis

Leonie H A Broersen ¹, Alberto M Pereira ¹, Jens Otto L Jørgensen ¹, Olaf M Dekkers ¹

36 klinik, 38 gözemsal çalışmanın dahil edildiği ve 3753 katılımcının olduğu bir metanalizde

Risk Faktörleri

Glukokortikoidlerin,

- Kullanım süresi
- Kullanım Dozu
- Kullanım zamanı
- Beraber kullanılan ilaçlar (Amiodaron, siklosporin, verapamil, itrakanazol, antiviral ilaçlar ve üzüm suyu gibi eliminasyonunu azaltan ve opioid gibi HHA aks inh)
- Bireysel duyarlılık

Bireysel Glukokortikoid Duyarlılığı;

-Glukokortikoid dozu ile klinik yanıt ve HHA aks baskılanması da dahil yan etkiler arasında doza bağımlı bir ilişki olmaması durumu.

Bireysel Glukokortikoid Duyarlılığını Etkileyen

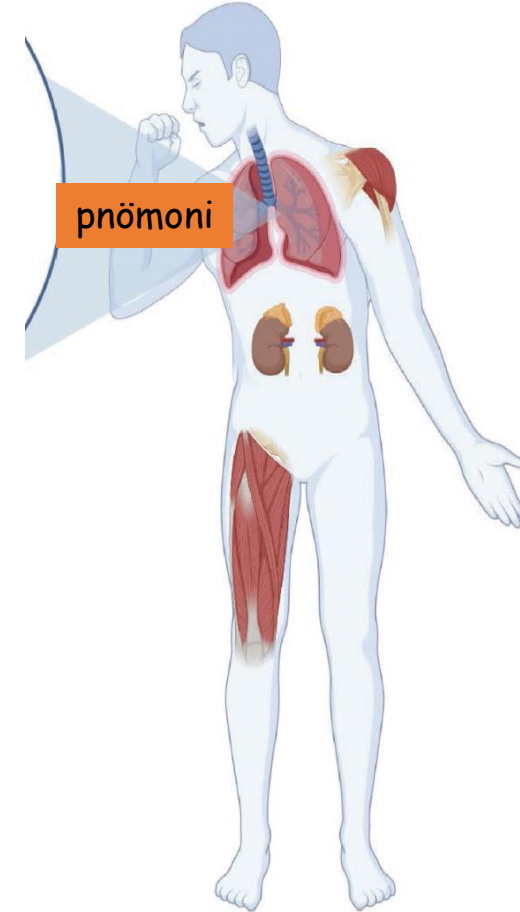
Faktörler;

- Tiroid ve Büyüme Hormonu
- Kortizol bağlayıcı globulin (CBG), glukokortikoid preresseptör ve hepatik metabolizmasını etkileyen ilaçlar ve durumlar,
- Glukokortikoid reseptörlerinin isotipleri, sayısı ve etkinliği
- Çevresel faktörler ve genetik faktörler

Glukokortikoid Kullanımına Bağlı Adrenal Yetersizlik- Klinik Bulguları

Altta yatan hastalık

Stressor bir faktör

Tanısal Yaklaşım

- Glukokortikoid kullanan hastalarda adrenal yetersizlik olabileceğinin farkındalığının olması gerekiyor.
- Bazal kortizol ölçümü (sabah 08:00-09:00 arasında)
- Bazal kortizol seviyesi 3 $\mu\text{g}/\text{dl}$ nin altında ise adrenal yetersizlik tanısı kesindir.
- Bazal kortizol seviyesi 18 $\mu\text{g}/\text{dl}$ nin üzerinde ise kural olarak adrenal yetersizlik yoktur.
- Hem sağlam HHA aksına hem de bozulmuş HHA aksına sahip hastaların bazal kortizol değerleri 3-18 $\mu\text{g}/\text{dl}$ arasında olabilmektedir.
- Adrenal yetersizlik tanısını koymak için dinamik testler yapılması önerilmektedir (Endocrine society kortizol değeri 3-15 arasında olan hastalar için yapılmasını önermekte)
- Ayrıca bazal kortizol değerinin 12.68 $\mu\text{g}/\text{dl}$ 'nin (350 üzeri nmol/L) üzerinde olması ACTH testine normal peak kortizol cevabını güvenli bir şekilde gösterdiği yapılan çalışmalarda saptanmıştır.

Katarzyna P.et al.Diagnosics.2021;11;728

Bornstein SR.et al.J Clin Endocrinol Metab 2016;101;364-89

TEMĐ. Adrenal ve Gonadal Hastalıklar Kılavuzu.2022.

Borresan et al.JCEM2022.107;2065-2076

Dinamik Testler

Kısa ACTH uyarı testleri:

- Basit ve güvenilir.
- Zaman kısıtlaması olmamakla birlikte sabah ve aç olarak yapılması tercih edilmektedir.
- 250 mcg (standart doz) veya 1 mcg (düşük doz) ACTH İV olarak verilmektedir.
- Bazal ve ACTH verildikten sonraki 30 ve 60. dak kortizol değerleri değerlendirilmektedir.
- Peak kortizol değerlerinin 18-20 ug/dl üzerinde olması adrenal yetersizlik tanısını dışlamaktadır.
- 1 mcg synacten testi ile ilgili iki ana problem söz konusu.
- 1 µg preparat ticari olarak mevcut değildir, bu nedenle 1 µg ACTH dozunun hazırlanması, 250 µg'lık bir flakonun uygun şekilde seyreltilmesini gerektirmektedir..
- Standartlaştırılmış bir seyreltme protokolünün eksikliği, değişken dozlarda ACTH uygulanmasına yol açabilmektedir.
- Diğer bir endişe de, ACTH'nin saklandığı plastic torbaya yapışması nedeniyle yanlış test sonuçlarına yol açabilmesidir.

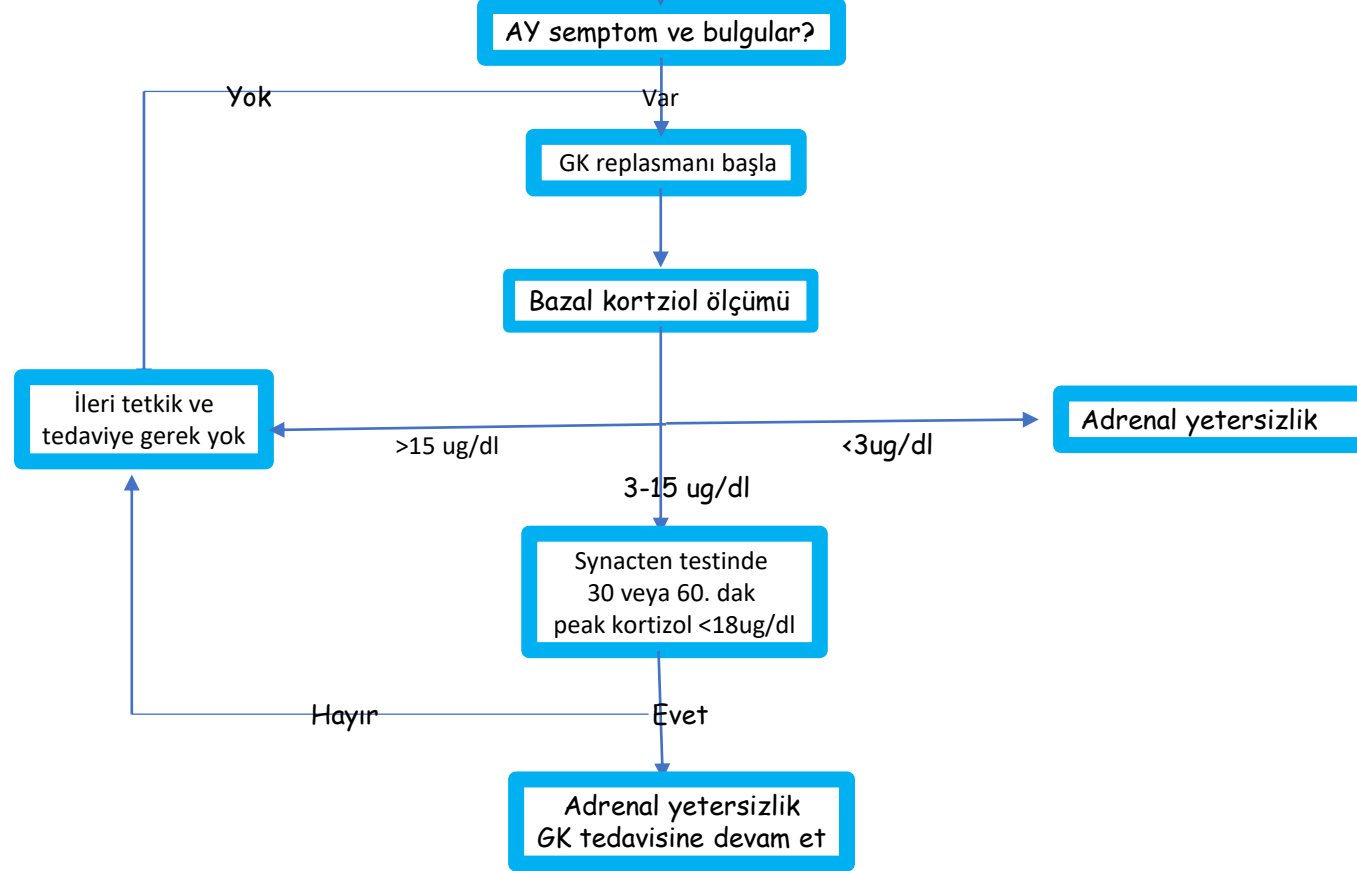
Glukokortikoid kullanımına bağlı adrenal yetersizlik tanı algoritması

GK tedavisi > 3 hafta veya
cushingoid görünüm

GK dozunun azaltılarak
kesilmesi

GK tedavisi < 3 hafta veya
< 10 mg/gün
alternatif gün tedavisi

GK dozunun azaltılmadan
kesilir

Glukokortikoid Tedavisi Sonlandırma Endikasyonları

- Maximum terapötik fayda sağlandığında
- Yeterli terapötik fayda elde edilemediği durumlarda
- Yan etkilerin kontrolsüz hale gelmesi durumunda.

Hızlı kesilmelerini gerektiren iki durum

- Antipsikotik tedaviye yanıt vermeyen psikoz durumu
- Korneanın hızlı perforasyonu ve olası kalıcı körlüğe yol açabilecek herpes virus kaynaklı korneal ülserasyon
- Hızlı kesilmesinin mümkün olmadığı durumlarda gerekli en düşük dozun kullanılması sonra da en kısa sürede kesilmesi önerilmektedir.

Glukokortikoid tedavisi altında HHA aks baskılanma riskinin değerlendirilmesi

	Olası	Belirsiz	Olası olmayan
Prednizon tedavisi (veya eşdeğeri)	➤ ≥ 20 mg/gün > 3 haftadan uzun süre veya➤ Birkaç haftadan daha fazla süre akşam saatlerinde ≥ 5 mg/gün veya➤ Cushingoid görünüm	➤ >3 hafta 10–20 mg/gün veya➤ <10 mg/gün birkaç haftadan fazla	➤ < 3 hafta veya➤ Alternatif gün rejimi ile < 10 mg alınması
Önerilen Yaklaşım			
	Doz azaltılarak kesilmesi	Doz azaltılarak kesilmesi	Dozun azaltılmadan kesilmesi

Glukokortikoid Kesme Protokolü

- Uzun süreli glukokortikoid kullananlarda , kesme protokolü genellikle yaş, eşlik eden hastalıklar, hastalığın şiddetlenme olasılığı gibi faktörler dikkate alınarak belirlenir.
- Azaltma hedefi hem altta yatan hastalığın aktivitesini önlemek hem de kalıcı HHA aks supresyonundan kaynaklanan adrenal yetersizliği belirtilerini engellemek için uygun bir hızda yapılmalıdır.
- Kesme protokolü, hastanın başlangıç dozuna bağlı olarak 5-10 mg/gün arasında başlar ve doz giderek azaltılır.

Glukokortikoid Kesme Protokolü

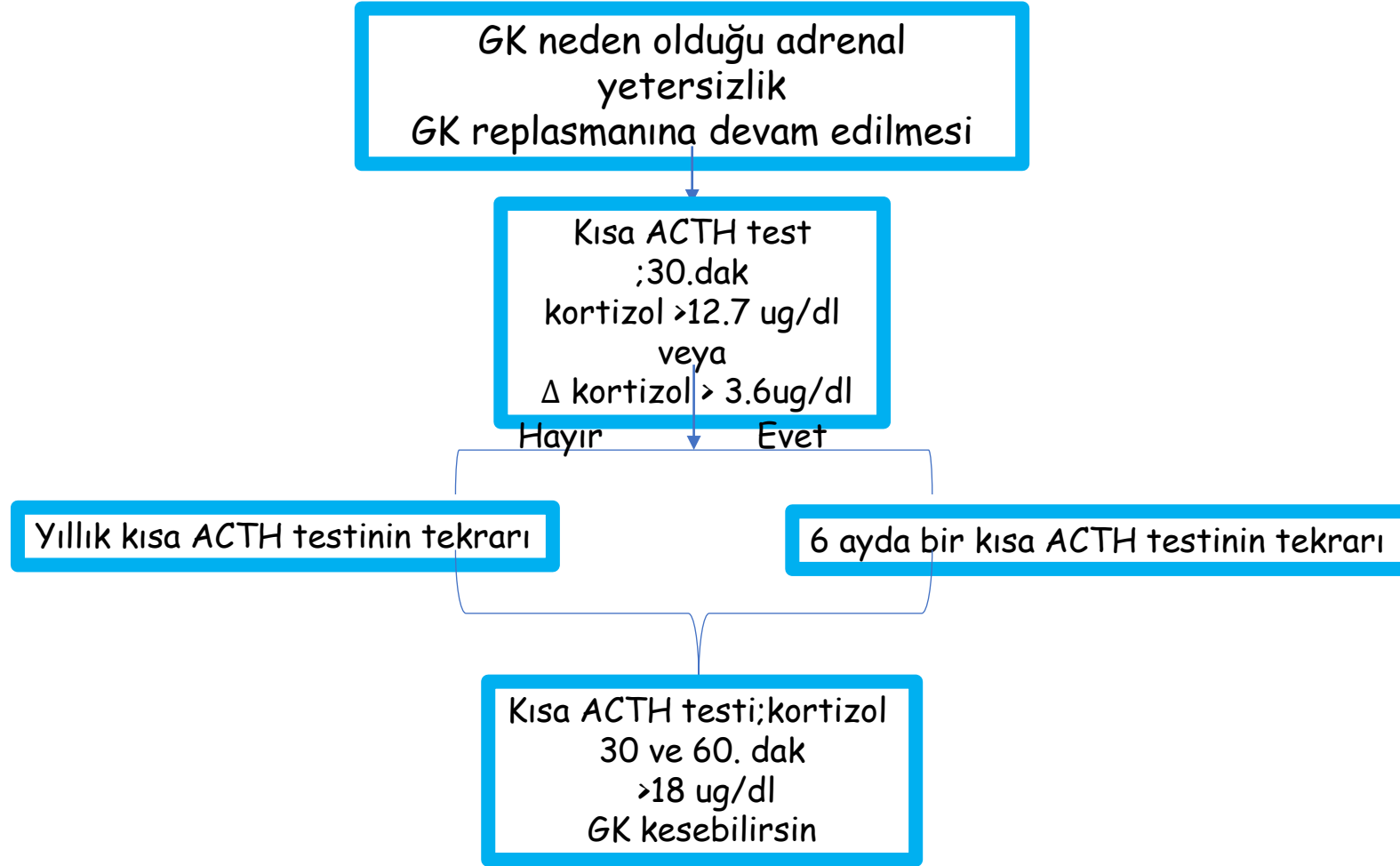
- 40 mg/gün ve üzerinde prednison ve eş değeri kullanan hastalarda 1-2 haftada bir 5-10 mg/gün,
- 40-20 mg arasında prednison ve eşdeğeri kullananlarda 1-2 haftada bir 5mg/gün,
- 20-10 mg/gün prednison ve eşdeğeri kullananlarda 2-3 haftada bir 2.5mg/gün,
- 5-10 mg/gün prednison ve eş değeri kullananlarda 2-4 haftada bir 1mg/gün ve
- 5mg/gün ve altında kullananlarda dozun 2-4 haftada bir 0.5 mg/gün olarak azaltılması önerilmektedir.

Glukokortikoid tedavinin süresi

Prednisolon (mg/gün)	≤3 hafta	>3 hafta	
≥7.5	kesilebilir	Prednisolonun fizyolojik 7.5mg doza inilmesi (örn. 3-4 günde bir 2.5 mg azaltılabilir)	
		daha sonra	
5-7.5	kesilebilir	2-4 haftada bir 1mg/gün azaltılabilir veya 5mg prednisolon, 20mg Hidrokortizon geçilebilir, daha sonra Hidrokortizon 10mg/gün'e kadar hafta bir 2.5mg/gün inilebilir	
		daha sonra	
<5	kesilebilir	2-4 hafta bir 1mg/gün azaltılabilir	10 mg/gün Hidrokortizon 2-3 ay devam edilmesi Kısa ACTH test / İnsülin tolerans test yeterli cevap >>GK tedavi kesilebilir yetersiz cevap >>GK tedavi devamı

HHA Aksının Düzelməsi

- HHA aksının ne zaman iyileşme gösterebileceği öngörülemiyor.
- GK kesildikten 2-4 yıl sonra bile adrenal yetersizlik görülebilmektedir.
- GK'lerin neden olduğu adrenal yetersizlik, 4 yıl sürüyor ise bir daha geri dönüşü olmamaktadır.
- HHA aksının fonksiyonunun değerlendirilmesi için ACTH stimülasyon testi yapılması önerilmektedir.
- ACTH stimülasyon testinde bazal ve 30. dak kortizol arasındaki fark $<3.6 \mu\text{g}/\text{dl}$ veya 30. dak kortizol seviyesi $<12.7 \mu\text{g}/\text{dl}$ ise yıllık değerlendirme,
- ACTH stimülasyon testinde bazal ve 30. dak kortizol arasındaki fark $>3.6 \mu\text{g}/\text{dl}$ veya 30. dak kortizol seviyesi $>12.7 \mu\text{g}/\text{dl}$ ise 6 aylık değerlendirme yapılması önerilmektedir.

GK Kullanımına Bağlı Adrenal Yetersizliğinin Tedavisi

- Tedavi edilmesi, adrenal kiriz riskini önlemesi nedeniyle hayati önem taşımaktadır.
- Santral adrenal yetmezlik gibi tedavi edilmektedir.
- Hastalar, hastalıklarını tanıtan bilgiyi içeren kimlik, kolye veya künye taşımalarıdır.
- Stres durumlarında glukokortikoid replasman dozunun arttırılması gerektiği hastaya söylenmeli ve hasta bu konuda eğitilmelidir.
- Mineralokortikoid replasmanına gerek yoktur.
- Önerilen replasman dozu 15-20 mg hidrokortizondur.
- Hidrokortizon dozu genellikle sabah daha yüksek doz, diğer doz da öğleden sonra olmak üzere 2 doz halinde başlanır.
- Gerekli olduğunda sabah 10 mg, öğle 5 mg ve akşam üstü 5 mg olmak üzere 3 doz halinde de verilebilir.
- Daha uzun etkili glukokortikoidler (prednisolon, metilprednisolon v.s.) seçilmiş vakalarda (hidrokortizon bulunamıyorsa, hasta kompiyansı düşükse) hidrokortizona eşdeğer dozlarda sabahları tek doz olarak veya gerekirse 2 doz olarak verilebilir.

Stres	Hidrokortizon stres dozu nerileri
<u>Hafif stres</u>	
Diği korkusu,iř görüşmesi veya regular egzersiz	Genellikle stres dozu verilmesine gerek yok Olaydan önce 5-10 mg hidrokortizon eklenebilir
<u>Hafif hastalık</u>	
Soğuk algınlığı gibi hafif semptomları olan hastalıklar ve ateş <38°C	Genellikle stres dozu verilmesine gerek yok Kısa süreliğine günde 5 ila 10 mg hidrokortizon verilebilir
<u>Orta derecede stres</u>	
Yoğun egzersiz(>2saatten daha uzun süre, yüzme, koşma, bisiklet sürme)	Egzersizden 1 saat önce 5 ila 10 mg ve öğleden sonra veya ertesi sabah 10 mg (hangisi önce gelirse)
Diğ işlemleri (temizleme hariç)	İşlemden önce 5 ila 10 mg hidrokortizon, diğ hekimi korkusu olanlarda 2 gün iki kez 10 mg gerekebilir.
Trafik kazası veya diğer yaralanmalar	Hastalara genellikle hemen 20 mg hidrokortizon almaları ve daha fazla rehberlik/tedavi için tıbbi yardım almaları önerilebilir.
Ayakta ve lokal anestezi altında gerçekleştirilen planlı küçük cerrahi veya diğ tedavisi	2 gün boyunca normal replasman dozunun iki katına çıkarılması
<u>Orta derecede hastalık</u>	
Hastalık semptomları(ksrk ve boğaz ağrısı gibi) Ateş 38 °C-39 °C	Normal replasman dozu iki katına çıkarılması
Kısa süreli kusma-diyare	Normal replasman dozu iki katına çıkarılması
Ateş > 39 °C	Normal replasman dozu üç katına çıkarılması Genellikle tedavi gerektiren yüksek ateşin nedeninin tıbbi değerlendirmeye alınması önerilebilir.

GK kullanımına bağlı adrenal yetmezliği olan hastalarda spesifik durumlarda stres dozunda hidrokortizon uygulamalarının yönetimi-2

Stres	Hidrokortizon stres dozu önerileri
<u>Ciddi stres</u>	
Ailede yaşanan bir ölüm ya da travmatik bir olay yaşanması durumunda	Başlangıç günlerinde normal replasman dozu iki katına çıkarılır (daha uzun bir süre bu dozda devam edilebilir)
<u>Ciddi hastalık</u>	
Kusma ve diyarenin persiste olması durumunda	Hasta hastaneye yatırılmalı ve adrenal kriz önerilerine göre derhal parenteral hidrokortizon ve sıvı ile tedavi edilmelidir.
Bulantı ve kusma, iştah kaybı, baş dönmesi, belirgin yorgunluk, dehidrasyon semptomlarının persiste olduğu akut adrenal kriz	Hidrokortizon, 100 mg/iv enjeksiyon ve ardından 200 mg hidrokortizonun 24 saat sürekli iv infüzyonu Alternatif olarak Her 6 saatte bir İV veya İM 50 mg hidrokortizon Ertesi gün hidrokortizon 100 mg/gün'e düşürülür. Oral hidrokortizona geçiş genellikle 1 ila 3 gün sonra veya hastada gastrointestinal semptomlar ortadan kalktığında mümkündür. Doz daha sonra klinik duruma bağlı olarak normal replasman dozuna azaltılır.
Genel anestezi altında planlanmış orta veya ciddi cerrahi veya sonrasında hospitalizasyon gerektiren cerrahi	Anestezi indüksiyonunda 25-100 mg parenteral hidrokortizon enjeksiyonu ve ardından 24 saatte 75-200 mg hidrokortizonun sürekli IV infüzyonu ile tedavi. Klinik duruma bağlı olarak, 2-3. günlerde çift replasman dozuyla oral hidrokortizona geçin; ertesi gün normal replasman dozuna azaltılır. Alternatif olarak ameliyat sonrası bulantı ve kusmayı önlemek için deksametazon 6-8 mg 24 saat yeterli olacaktır.

Özet

- GK kullanımında temel hedef;aktif hastalığın kontrolunu sağlayacak en etkin ancak hastayı en az yan etkiye maruz bırakacak tedavi dozu ve süresini belirlemek olmalıdır.
- GK tedavisi alırken, glukokortikoid tedavisi kesilmesi sırasında ya da glukokortikoid tedavisi kesildikten sonra adrenal yetersizlik gelişebileceğinin farkında olmak
- GK tedavisinin kesilmesi kararı verildiğinde , hem altta yatan hastalığın alevlenmemesi hem de adrenal yetersizliğin gelişmemesi için GK dozlarının yavaş yavaş ve hastanın kliniği ve HHA aks cevabı kontrol edilerek kesilmelidir.
- Glukokortikoid kesilmesi sırasında adrenal yetersizlik kliniği gösteren hastalarda ya da glukokortikoid kullanımına bağlı adrenal yetersizlik tanısı koyulan hastalarda, HHA aksın değerlendirilmesi için en uygun ve güvenilir test kısa ACTH testidir.
- Glukokortikoid kullanımına bağlı adrenal yetersizlik geri dönüşümlü olabileceği için takiplerinde mutlaka HHA fonksiyonu değerlendirilmelidir.

“Ey kahraman Türk kadını,
sen yerde sürünmeye değil,
omuzlar üzerinde göklere yükselmeye layıksın.”

H. Atatürk

TEŞEKKÜRLER...